

Teos purkaa useita julkisessa hyvinvointivaltiota koskevassa keskustelussa esiintyviä myyttejä tai ainakin tuo analyttisellä otteellaan keskusteluun suhteellisuudentajua. Esimerkiksi yleisesti jaettu väite hyvinvointivaltion aktiivisesta alasajosta ei saa tukea Saaren tilastollisesta tarkastelusta: hänen mukaansa sosiaali- ja terveyspolitiikkaan kohdennetaan tällä hetkellä ennätysmäärä voimavaroja. Tukea eivät myöskään saa argumentit hyvinvointivaltion yksinäisyyttä lisäävistä ja auttamishalua vähentävistä vaikutuksista. Kriisipuheet ja moraalipaniikki ovat tekijän mukaan vallankäytön välineitä, joilla pyritään vaikuttamaan hyvinvointivaltion kehitykseen. Lukuisten kiinnostavien yksityiskohtien ohella kirjan pääviesti on, että suomalainen hyvinvointivaltio on poliittisia muotivirtauksia suhteellisen hyvin kestävä institutionaalinen rakennelma, joka uudistuu vähittäin pienten muutosten kautta.

Teoksessa on paljon mielenkiintoista asiaa ja siitä huokuu tekijän vankka asiantuntemus. Hyvinvointivaltion institutionaalisten rakenteiden yksityiskohtia tuntemattomalle tämä aiheuttaa haasteen: teoksen punainen lanka ja päälukujen ydin hukkuvat lukuisten yksityiskohtien alle. Seuraamista vaikeuttaa myös se, että pääluvuissa harhaidutaan ajoittain pohtimaan yksityiskohtia, joiden yhteys ydinteen ei avaudu kovin helpolla. Esimerkiksi luvussa neljä pohditaan väestörakenteen muutosta yksityiskohtaisesti syntyvyyden valossa. Väestörakenne on toki yksi hyvinvointivaltion suuntaa määrittävän kolmiyhteyden keskeisistä osista (julkisen talouden ja työllisyyden ohella) mutta yhteys luvun pääteemaan, vakiintuneisiin tapoihin pohtia hyvinvointivaltion tulevaisuutta, on hieman epäselvä. Rönsyilyn ohella lukuisat kirjoitus- ja taittovirheet lisäävät vaikutelmaa, että teos on viimeistelty kiireellä.

Teoksen näkökulma hyvinvointivaltioon on kapea. Monimutkainen poliittinen, hallinnollinen, kulttuurinen

ja sosiaalinen rakennelma redusoidaan teoksessa sosiaali- ja terveyspolitiikan hallinnollisiksi rakenteiksi. Näkökulman rajausta on tietoinen valinta ja perusteltu teoksen alkupuolella mutta laajempi valtiokäsitys olisi avannut kiinnostavia näkökulmia hyvinvointivaltioon poliittisena rakennelmana, jonka muodostuminen ei välttämättä ole kovinkaan tietoinen ja rationaalinen projekti vaan historiallisesti kontingentti kasauma erilaisia ideologisia virtauksia, poliittisia kompromisseja ja intressejä. Esimerkiksi strategis-relatiivinen valtioteoria olisi avannut kiinnostavia näkökulmia hyvinvointivaltioon eri intressitahojen kamppailujen kohteena ja paikkana. Tätä näkökulmaa seuraten myös hyvinvointivaltion mahdollinen rooli eriarvoistavia rakenteita ja kulttuuriisia jakoja ylläpitävänä hallinnan teknologiana olisi tullut käsitellyksi laajemmin.

Esipuheessa tekijä toteaa kirjan suunnatun ”suurelle yleisölle”. Nähtäväksi jää, kuinka suuren yleisön teos tiheydessään ja yksityiskohtaisuudessaan tavoittaa, mutta hyvinvointivaltiota keskustelevien osapuolten soisi tutustuvan siihen. Kapeasti rajatusta institutionaalista näkökulmastaan huolimatta teos tarjoilee myös valtios- ta kiinnostuneille maantieteilijöille pohdintoja herättäviä ajatuksia. Esimerkiksi Saaren lyhyesti avaama huomio sosiaalimenojen keskittymisestä kasvukeskuksiin on tärkeä muistutus siitä, että kaupungistumisessa ei ole kyse vain kaupunkien sisäisestä tai välisestä dynamiikasta vaan laajasta yhteiskuntapoliittisesta ilmiöstä, jonka vaikutukset valtioon poliittisena yhteisönä ja muodostelmana ovat kauaskantoisia.

JUHO LUUKKONEN

*Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto*

Antoisa naiskatse retkeilyyn – mutta ovatko miehetkään vain erämiehiä?

RÄINÄ, JENNI (2021) *Kulkijat – Naisia metsissä, soilla ja tuntureilla*, 250 s. Like Kustannus, Helsinki.

Jenni Räänän kirja *Kulkijat* on laajasti kiitetty teos, jonka tekijä on ennestään Tieto-Finlandialla palkittu tietokirjailija. Moni lukijoista on oletettavasti jo ennalta muodostanut kirjasta mielikuvan. Tämä tarkoittaa, että kirja on onnistunut tärkeimmässä. Se on huomattu ja sitä on luettu. Siitä on myös pidetty ja sitä on ostettu, muuten se ei olisi myyntipisteissä näkyvästi esillä. Pohjoissuomalaiselle tietokirjailijalle kaikki tämä on hieno saavutus.

Kirja vie lukijansa kulkijoiden mukana pohjoissuomalaiseen luontoon, niin monien tuntemiin kansallismaisemiin kuin paikkoihin, jotka ovat tuttuja lähinnä vain kulkijoille itselleen ja siten heille hyvin merkityksellisiä. Missään kohdassa ei ole tarkoitus houkuttaa lukijaa pakkaamaan reppuaan ja sääntämään juuri samoilta jäljille, vaan pikemminkin kannustaa näkemään

ja kokemaan itse: luontoa löytää läheltäkin. Samalla kirja on voimakas puheenvuoro luontoarvojen, ehjän luontosuhteen ja talouskäytöltä säästetyn luonnon puolesta.

Kaikki kirjassa esiintyvät kulkijat ovat naisia. Juuri siinä on kirjan kantava ajatus. Kyse on naisista metsissä, soilla ja tuntureilla. Kirja lähtee liikkeelle 1930-luvun Haltin retkikunnasta, jatkaa Itäkairan prinsessana tunnetulla Sirkka Ikosella ja siirtyy siitä kirjailija Liisa Louhelaan. Mukaan mahtuvat myös kirjoittajan oma äiti – jota ei nimetä –, metsästäjä Salme Mustanoja, kalastaja Sanna Koljonen, luontokuvaaja Eeva Mäkinen, valokuvaaja Ritva Kovalainen ja eräopas Outi Autere. Muitakin mainitaan. Naiset tekevät ja kokevat metsissä, soilla ja tuntureilla erilaisia asioita. Joku kulkee kulkemisen ilosta, joku kokee poltetta marjamaille tai metsästyksen, joku pohtii luonnon pyhyttä.

Kyseessä on teos, joka jättää lukijaansa jäljen – joskin on mahdollista, että kirjan lukijakunta on jo jossain määrin valmiiksi valikoitunut tällaiselle aiheelle vas-

tanottavaksi. Hyvä kysymys on, palataanko kirjaan joskus alan klassikkona samaan tapaan Ränä nyt itse palaa sotienjälkeisten vuosikymmenten eräkirjailijan A. E. Järvisen hahmoon ja tämän aikalaisiin eräkirjoittajana? Sitä pohdiakseen on tarpeen kysyä, miksi kirjaan valittu näkökulma on mikä se on ja mistä tämä näkökulma varsinaisesti kertoo.

Keskittymistä juuri naisiin perustellaan sillä, että eräkirjallisuuden traditiossa niin kirjoittajat kuin kuvausten kohteet ovat käytännössä kaikki miehiä. Näin todella on, kun puhutaan eräkirjallisuuden traditiosta. Mutta on epätodennäköistä, että kirjan nykyinen lukijakunta olisi suuresti tuskaillut asian kanssa. *Kulkijat* ilmestyi keskelle korona-aikaa, jolloin maan jokainen kansallispuisto täyttyi tungokseen asti ja luonnossa kulkemiseen syntyi aivan ennennäkemätön kysyntäpiikki. Ei siinä vaiheessa ole vanhoja eräkirjoja pyyhitty pölystä, vaan on googlattu retkeilyä ja luontoa. Siellä löytyvien nimikkeiden tekijöissä sukupuolijakautuma on varsin tasainen, ja Ränänkin kirja on Suomen suurimman kirjakauppaketjun luokittelussa harrastetta, urheilua ja luontoa.

Jäljelle jää vaikutelma, että kirja tavallaan vastaa eri kysymyksiin kuin mihin se alkuasetelmassaan lähti etsimään vastauksia. Kirja ei niinkään keskustele vanhan eikä edes niin nykyisenkään eräkirjajenren kanssa vaan luo kuvia päähenkilöidensä vahvasta luontosuhteesta. Tarkastelussa on paljon journalististen henkilökuvien tyylä. Voi myös kysyä, missä määrin metsien nykyisten kulkijoiden asenne ympäristöön on sukupuolittunut. Kiinnostava kysymys miesten kulttuurin muutoksesta jää vastaamatta, samoin se, onko sukupuoli todellakin enää luontosuhteen määrittäjä vai määrittääkö sitä jokin aivan muu tekijä.

Henkilöhahmojen rajaaminen vain naisiin on kirjan lähtökohdissa hyvin perusteltu asia. Miespuolinen lukija kuitenkin helposti kokee, että samalla hartioidelle sätään koko perinteinen miehisen eräkirjallisuuden paino – mitä tehdä, jos itse ei koe sen koskettavan itseään millään tasolla ja sitä pitää vain yksiselitteisesti menneiden aikojen ajankuvana? Moni muukin asia on Suomessa muuttunut vuosien saatossa kuin eräkirjallisuus.

Mukaan valitut naiset eivät myöskään ole aivan sattunainen kokoelma metsäpolkujen vastaantulijoita. Monet heistä ovat tulleet jo tunnetuksi retkeilyhistoriastaan – on tunnettuja valokuvaajia, kirjailija ja legendaarinen retkeilyhahmo; kaikilla kulkijoilla on vahva tarina kerrottavanaan. Valinnat ovat osuvia, mutta ne ovat myös valintoja, jotka vievät kirjaa jo kauas generajojen yli, erämaista henkilökuvagallerian suuntaan. Tekstiä on rakennettu teemoittain sellaisten otsikoiden kuin ”Ensimmäiset”, ”Impivaara”, ”Pyytäjät” ja ”Pyhä luonto” alle, mutta sitä voi hyvin ajatella myös henkilökuvinä kiinnostavista ihmisistä. Tämän kautta syntyvä ajankuva, nykyajassa vallitsevan luontosuhteen pohdinta, on kirjan kestävintä antia.

Mutta kun kirjan lähtökohanta on valittu ja sitä on ryhdytty käytännössä toteuttamaan, toteutustapa on esimerkillinen. Ränällä on harvinainen kyky kirjoittaja-

na liikkua kevyillä siirtymillä yksityisestä yleiseen ja takaisin ilman, että tekstiin jää keinotekoisuuden ja saarnaamisen tuntua. Tämä on epäilemättä yksi syy kirjan suosioon, erittäin sujuvien luonne- ja luontokuvausten ohella. Jenni Ränä on siis poikkeuksellisen hyvä kirjoittaja. Tekstissä on kauneutta, herkkyyttä ja aitoutta yhdistettynä selkeään luonnon puolesta -pääviestiin.

Ränä sai Tieto-Finlandian vuonna 2019 työryhmän jäsenenä *Metsä meidän jälkeemme* -kirjasta. Kaunokirjallisuuden puolelta vertauskuvaksi nousee myös Finlandia-palkittu kirjailija, eteläisen Suomen jäljellä olevien vähien vanhojen metsien armoitettu puolestapuhuja Anni Kytömäki, joka sai Finlandiansa vuotta Ränää myöhemmin romaanistaan *Margarita*. Palkintoraateja on niin kauno- kuin tietokirjallisuuden puolella samoihin aikoihin puhutellut väkevä teksti koskemattoman luonnon puolesta. Se kertoo paitsi hyvistä teoksista myös ajan hengestä. Tämä ehkä osaltaan myös todistelee, että *Kulkijat* ei toimiakseen olisi välttämättä tarvinnut lähtökohanta vanhaan eräkirjallisuuteen liittyvää argumentointia.

Kun toinen tämän arvion kirjoittajista keskusteli *Kulkijat*-kirjasta sen lukeneiden tuttaviansa kanssa, pari heistä mainitsi saman asian. Kirja oli tuonut mieleen Mia Kankimäen teoksen *Naiset, joita ajattelen öisin* (2018). Kankimäki keskustele edesmenneiden naistutkimusmatkailijoiden kanssa, mutta ehkä eksoottisemmat paikat, erinomainen kerronta ja teoksen laajuus tekevät Kankimäen kirjasta Ränää vaikuttavamman lukuelämyksen.

Oleellinen osa Ränän kirjan luonnetta ovat valokuvat, jotka saumatta liittyvät kirjan kerrontaan. Lopputulos ei olisi lainkaan sama, jos kirjassa ei näitä kuvia olisi. Kuitenkin kuvaajan eli Teija Soinin nimeä saa etsimällä etsiä kirjan tietosivulta. Kuvaajan jättäminen näin sivuosaan on lopputuloksen näkökulmasta vaikeasti perusteltavissa oleva ratkaisu.

Metsä meidän jälkeemme -teoksen upean taiton jälkeen *Kulkijat* tuottaa myös pettymyksen: kuvat piiloutuvat sivujen taitoksiin eivätkä saa ansaitsemaansa huomiota.

Kirjan lukujen lähteet ja viitteet on sijoitettu kirjan loppuun, mikä sujuvuuden kannalta on toimiva ratkaisu. On myös hyvä, että lukujen taustoitusta on lopussa tuotu selvästi esiin. Lähteistä tosin käy ilmi, että esimerkiksi kaikkia 1930-luvun Haltin-kävijään Kaarina Kariin liittyvää olemassa olevaa artikkeliaineistoa ei ole hyödynnetty – muun muassa Naistutkimus-lehdessä juuri sukupuolinäkökulmasta vuonna 2003 julkaistu artikkeli on jätetty huomiotta.

Yksi kirjassa lyhyesti kuvattu tapaus olisi ansainnut enemmän huomiota. Tekstissä mainitaan yhden kappaleen verran, että koko Suomen nykyinen jokamiehenoikeus on seurausta siitä, että ruokolahtelainen Ilma Lindgren vei vuonna 1914 oikeuteen tapauksen, jossa maanomistaja takavarikoi kerätyt puolukat. Asian syvempi tarkastelu olisi johtanut Ränän Matti La Melan väitöskirjaan, missä tapaus on kuvattu oikeuden pöytäkirjojen kautta. Erityisen merkittävää Lindgrenin toiminta on sen vuoksi, että hän vei asian korkeimpaan oikeu-

teen asti, missä hän voitti taistonsa. Ilma Lindgrenissä, jos kenessä, näyttäisi tämän perusteella olevan aihetta kaikkien suomalaisten luonnossa liikkujien todelliseksi naissankariksi. Lindgrenin parempi esiin nostaminen puoltaisi paikkaansa etenkin sen vuoksi, että hänen tarinaansa ei ole muualla kuin La Melan väitöskirjassa laajasti kerrottu, saati että Lindgreniä itseään olisi tuotu kunnolla esille. Tässä kirjassa siihen olisi ollut poikkeuksellisen hyvä tilaisuus. Kuka voisi paremmin liittyä aiheeseen kuin koko vapaan luonnossa liikkumisen ja marjojen keräämisen yli sata vuotta sitten pelastanut suomalaisnainen?

Kaiken kaikkiaan kirja tarjoaa sekä tietoa että tunteita evääksi nykyisille luonnossa liikkujille. Kirja myös nostaa lähiluonnon ja lähimatkailun arvoa entisestään: lyhimmillään retki saattaa ulottua kotipihaan pystytet-

tyyn teltaan tai muutaman kymmenen kilometrin päähän keskisuuresta kaupungista. Kaikissa tapauksissa pyytään Suomen rajojen sisällä ja koetaan uusia, syviä elämyksiä. Kirja jättää myös mahdollisuuksia laajentaa teemoja, kuten jokamiehen oikeusasia osoittaa, – joko Ränälle tai jollekin muulle.

MARKKU HEIKKILÄ

Arktinen keskus,
Lapin yliopisto

SEIJA TUULENTIE

Luonnonvarakeskus

Tutkimuksen kohteena rakkaudella muistettut suurjärven rannat

LÄHTEENMÄKI, MARIA (2021; toim.) *Laatokka. Suurjärven kiehtova rantahistoria*, 314 s. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

”Järvellä on väliä”, toteaa professori Maria Lähteenmäki, *Laatokka*-antologian toimittaja, lukijalle suunnatussa esipuheessaan (s. 7). Suomalaisia pidetään järvikansana ja Suomea tuhansien (puhtaiden) järvien maana. Järvisuhdettamme on pidetty erityisenä, ja lähes kaikilla suomalaisilla on kokemuksellinen suhde yhteen tai useampaan järveen. Tässäkin teoksessa kirjoittajien omat järvisuhteet heijastuvat heidän teksteihinsä. Samoin se, että kirjoittajat ovat kiertäneet Laatokkaa omilla Karjala-matkoillaan sekä yhdessä että erikseen. Ihmisille merkitykselliset paikat syntyvät kulttuurisidonnaisten määrittelyjen, kokemusten, rajaamisen ja huomioimisen kautta, eikä vesisuhteemme ole poikkeus. Esipuheessaan Lähteenmäki nostaa kuitenkin esille yllättävän seikan: Suomi ei itseasiassa maana nouse maailman kymmenen järvirikkaimman maan joukkoon, vaan edellämme ovat esimerkiksi Ruotsi ja Norja, jotka eivät kuitenkaan korosta järvien merkitystä kansalaisilleen. Mikä siis tekee järvistä suomalaisille niin erityisen?

Laatokka – Suurjärven kiehtova rantahistoria tarkastelee nimensä mukaisesti Euroopan suurinta järveä, Laatokkaa, sen rantojen ja valuma-alueen historiallisia muutoksia 1800-luvulta 2000-luvulle kolmentoista kirjoittajan voimin. Pääosin kirjoittajat ovat historiantutkijoita, mutta mukana on myös yhteiskuntatieteilijöitä ja luonnontieteilijöitä. Teoksen teksti on jaettu neljään kokonaisuuteen, ja ne keskittyvät tarkastelemaan Pohjois-Laatokan aluetta, joka oli Suomen hallinnassa vuosina 1812–1944. Ensimmäinen osa pohjustaa kokoelman teoreettista ja käsitteellistä taustaa se-

kä alueen asutushistoriaa. Toinen teema keskittyy Pohjois-Laatokan teollistuvien yhteisöjen kuvaukseen. Kolmannessa osassa tutkitaan Laatokan vesien likaantumista ja puhdistumista, toisen maailmansodan tuhoja sekä luonnonhistoriallisesta näkökulmasta Laatokan vesien muuttuvia kuvia. Viimeisessä osassa Laatokkaa tarkastellaan moniaistisena muistikokemuksena, tutkitaan Laatokan saaristolaisuutta ja luonnonsuojelua. Erityisesti luonnonsuojelun näkökulma nostaa teoksen menneisyydestä lähelle nykyaikaa.

Teoksessa on oikeastaan kyse rantojen tutkimuksesta. *Laatokka*-antologian yhteinen teoreettinen ja käsitteellinen kehikko muodostuu yhdysvaltalaisen historioitsijan Isaac Landin kehittämän uuden rannikkohistorian ja globaalin järvitutkimuksen yhdistelmästä. Maria Lähteenmäki määrittelee teoksen teoreettisen näkökulman *uudeksi rantahistoriaksi*, joka tekee eroa merien ja virtavesien tutkimukseen. Uuden rantahistoriallisen tulokulman avulla voidaan tarkastella ”meriä pienempien ja matalampien vesialtaiden rantoja ja rantayhteisöjä” huomioiden myös järvien usein kansallisen ja itsenäisemmän luonteen. Uusi rantahistoria tarkastelee makean veden altaiden ranta-alueita veden ja maan, luonnon ja kulttuurin sosiaalisesti ajassa rakentuneena välitulana ja omanlaisinaan ekosysteeminä, joissa muutokset punoutuvat laajempiin prosesseihin (s. 12). Tämän laajemman kehikon si-

sällä yksittäisten artikkelien kirjoittajat painottavat omia teoreettisia valintojaan. Uusien teoreettisten näkökulmien tulo monitieteisen vesitutkimuksen kentälle on tervetullutta. Esimerkiksi luontokadon ja ilmastomuutoksen ymmärtämisen näkökulmasta ei ole yhä edentekevää, tarkastelemmeko luontoa ja ihmisen toimintaa toisistaan erillisinä vaiko toisiinsa kytkeytyvi-

